

Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi

Hüseyin EKİNCİ
Anayasa Mahkemesi Komisyonlar Başkanlığı

GİRİŞ

Ülkemiz açısından yeni bir kurum olan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya olan toplumsal ilgi her geçen gün daha da artmaktadır. Mahkemenin her ne kadar sayısı çok olmasa da özellikle yargı sistemindeki temel sorunlara dair verdiği ve kamuoyunda takip edilen kararları nedeniyle bu yol, bireyler bakımından son hukuki çare olarak görülmeye başlanmıştır.

Bireysel başvuru, bir hak arama yolu olarak herkese açık olup erişim bakımından başka kişi ya da kurumların onayına gerek yoktur. Mahkemeye yapılan her bir başvuru; kabul edilemezlik, ihlal, ihlal ile birlikte tazminat ya da yeniden yargılanma, başvurunun reddi yahut düşme kararlarından biri verilmek suretiyle sonuçlandırılabilir. Mevcut dosyalardan büyük bir kısmının henüz sonuçlandırılmamış olması ve başvuru sayılarındaki gittikçe artan yükseliş trendi zaman içinde Mahkemenin ortaya çıkan iş yükü ile baş edemeyecek hale gelmesine neden olabilecektir. Bu ise temel hak ihlallerinin çözümü için son çare olan kurumun, zaman içinde hantallaşarak başta adil yargılanma olmak üzere bizatihi temel hak ihlallerinin kaynağı hâline gelmesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Bu gibi durumları öngören kanun koyucu bireysel başvurunun uygulamaya girmesiyle Mahkemenin karşılaşılabileceği ağır iş yüküyle baş edebilmesi ve etkili biçimde adalet dağıtabilmesi için bir kısım önleyici mekanizmalar getirmiştir.

Çalışmada, öncelikle bireysel başvuruda kabul edilebilirlik kriterleri yönünden inceleme yapmakla görevli birim ve organlara değinildikten sonra

kabul edilebilirlik kriterlerinin genel özellikleri ile her bir kabul edilebilirlik kriterine Anayasa Mahkemesinin yaklaşımı ve uygulama örnekleri ortaya konulmuştur.

A. KABUL EDİLEBİLİRLİK İNCELEME SÜRECİ

1. Genel Olarak

Anayasa Mahkemesine bu güne kadar yapılan başvurulara dair istatistiklerin yanı sıra bireysel başvuruyla ilgili başta başarılı ülke uygulamaları olarak görülen Almanya ve İspanya olmak üzere diğer ülkeler ve AİHM uygulamaları ve istatistikleri göz önüne alındığında iş yükünün büyük çoğunluğunun kabul edilemez nitelikte, temelsiz başvuru ve taleplerden oluştuğu görülmektedir. Bu da her şeyden önce temel hak ihlali içeren ile bu nitelikte olmayan başvuruların birbirinden mümkünse daha başlangıçta ayrılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kabul edilebilirlik incelemesi süreci, başvuruların esas inceleme aşaması öncesinde yalnızca bu yönüyle, alabildiğince süratle inceleyip değerlendirmek ve kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamayanların daha sürecin başında ayıklamak üzere yapılandırılmış özel mekanizmayı ifade etmektedir. Doğası gereği işin esasına yönelik derinlemesine araştırma ve inceleme yapması gereken Mahkeme birimlerinin, kabul edilebilirlik ölçütlerini karşılamayan nitelikteki başvurularla uğraştırılmaması, önemli başvuruların incelenmesindeki gecikmelerin önüne geçeceği gibi, basit bir değerlendirmede kabul edilemez nitelikte olduğu tespit edilebilecek bir başvurunun Mahkeme depo ve raflarında yıllarca beklemesinin önüne de geçilmiş olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin çok yoğun başvurular nedeniyle aşırı iş yükü problemleriyle karşılaşması olasılığını dikkate alan yasama organı, kabul edilebilirlik sorununun daha başlangıçta az sayıda üyeden oluşan, seri ve esnek bir çalışma usulü bulunan “Komisyonlar” önünde çözümlenmesi yöntemini benimsemiştir¹.

1 Komisyonların sayısı ve kaç üyeden oluşacağına dair Kanun'da detaylı düzenlemeye yer verilmeyip bunun Mahkeme Genel Kurulunca hazırlanacak İçtüzüğe bırakılmış olmasının bazı yönler itibarıyla sakıncalar içerse de başvuru sayılarındaki artışa göre komisyonların yapısında İçtüzük değişikliği yoluyla gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda esneklik sağlanması iş yükü ile baş edilebilmesinde daha hızlı tedbirler alınabilmesine olanak sağlamaktadır. (Ali Rıza Çoban, “Yeni Anayasa Mahkemesi Kanununun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi”, Bireysel Başvuru “Anayasa Şikayeti”, Editör: Musa Sağlam, HUKAB, Ankara, 2011 s. 171).

2. İdari İnceleme Aşaması (Bireysel Başvuru Bürosu)

Bireysel başvurular, Kanun'da ve İçtüzük'te belirtilen şartlara uygun biçimde Mahkemeye doğrudan ya da mevzuatta belirtilen merciler vasıtasıyla yapılabilmektedir. Anayasa Mahkemesi dışında başvuruların yapılabileceği yerler olan mahkemeler, yurt dışı temsilcilikleri ya da belli koşullar altında cezaevi idarelerinin kendilerine teslim edilen başvuru evrakıyla ilgili yetki ve sorumlulukları yalnızca başvuru formunun teslim alınması, kaydı ve Anayasa Mahkemesine ulaştırılması ile sınırlıdır. Bu mercilerce başvuru evrakı ve eklerine dair yapılacak başkaca herhangi bir inceleme ya da işlem bulunmamaktadır.

Başvuru evrakı üzerindeki ilk inceleme ve değerlendirme Anayasa Mahkemesinin başvuruların kayıt ve yazışmalarının yapıldığı Bireysel Başvuru Bürosunda yürütülmektedir. Burada başvuruda şekli eksiklikleri bulunup bulunmadığı incelenmekte, İçtüzüğün 66. maddesi uyarınca, başvuru formu ve eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi durumunda bunları tamamlamaları için başvurucu, varsa avukatı ya da kanuni temsilcisine 15 günü geçmemek üzere kesin süreler verilmektedir. İçtüzüğün 59. ve 60. maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı belirtilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı ya da başvurunun süresinde yapılmadığının tespit edildiği durumlarda, Komisyonlar Başraportörünce başvurunun idari yönden reddine karar verilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin kararlarının aksine söz konusu red işlemi, idari niteliktedir. Bu nedenle diğer yargısal kararlardan farklı olarak kesin hüküm niteliği taşımadığından idari red kararına karşı tebliğden itibaren 7 gün içinde dosyanın tevzi edildiği Komisyona itiraz imkânı bulunmaktadır. Bu konuda komisyonca verilen karar ise kesindir.

3. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Bireysel Başvuru Bürosunca yürütülen idari inceleme aşamasını, Komisyonlar ve bazı durumlarda da Bölümlerce yürütülen kabul edilebilirlik incelemesi aşaması izlemektedir.

Bireysel Başvuru Bürosunca yapılan ön incelemede başvurunun süresinde yapıldığı ve başvuru formu ile eklerinde herhangi bir şekli eksikliğin tespit edilmediği ya da belirlenen eksikliğin verilen kesin süre

içinde giderildiği takdirde bu dosyalar kabul edilebilirlik incelemeleri yapılmak üzere Komisyonlara aktarılmaktadır.

Kabul edilebilirlik incelemesinde, başvuru mükerrer olup olmadığı, kişi, yer, zaman ve konu itibarıyla mahkemenin yetkine girip girmediği, başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği ve başvurunun açıkça dayanaksız olup olmadığı, başvurunun hakkın kötüye kullanımını teşkil edip etmediği, önemli bir zararın bulunup bulunmadığı ve başvurunun anayasal açıdan öneminin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

B. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİNİN ÖZELLİKLERİ

1. Kabul Edilebilirliğe İlişkin Temel İlkeler

Bireysel başvuru yargılamasında, başvurucunun AİHS kapsamındaki bir anayasal hakkının ihlal edildiği konusundaki şikâyetinin esasının incelenmesi başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını taşıması koşulunu gerektirir. Bir başvurunun esas yönünden incelenmesinin ön koşulu olan kabul edilebilirlik kriterleri, Kanun'un 45., 46., 47. maddelerinde ve 48. maddenin (2) numaralı fıkrasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin uygulaması, ilk başvuruların alınmaya başlandığı 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren gelen pek çok başvuru içinden ilke kararı oluşturmaya elverişli dosyaların seçilip ayrıntılı biçimde incelenmesi ve anılan maddelerdeki kriterleriyorumlanması suretiyle şekillenmiştir.

Bu amaçla başlangıçta Komisyonlarca, önlerindeki çok sayıda dava dosyası arasından kabul edilebilirlik kriterlerine yönelik Mahkeme içtihadının oluşturulması bakımından elverişli nitelikte olduğu belirlenen dosyalar, kabul edilebilirlik ve esas incelemeleri birlikte yapılmak üzere Bölümlere sevk edilmek suretiyle, kabul edilebilirlik konularının geniş katılımlı organlar önünde ayrıntılı ve derinlemesine tartışılması sağlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, kabul edilebilirlik kriterlerine dair mevzuat hükümlerini yorumlarken, niteliği itibarıyla uygun düştüğü ölçüde AİHM'in ve bireysel başvuru yolunu tanıyan diğer ülke mahkemelerinin uygulamalarını da göz önünde bulundurmıştır. Bu bağlamda özellikle bireysel başvurunun ikincilliği, kişi bakımından yetki, başvuru konuları ve başvuru yollarının tüketilmesi vb. temel kavramların AİHM içtihadıyla mümkün olduğunca paralel yorumlanmasına özen gösterilmiştir. Bu hususta Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı AİHM'e başvuru yolunun açık olduğu dikkate alındığında,

bu konudaki AİHM'in güncel içtihadının izlenmesinin gerektiği ve uyumun sağlanmasının önemi açıktır.

a. Başvuruya konu her bir ihlal iddiası için ayrı değerlendirme yapılması

Bireysel başvurularda başvurucunun dile getirdiği her bir temel hak ihlali iddiasıyla ilgili şikâyetlere ilişkin olarak birçok kabul edilebilirlik kriteri açısından ayrı kabul edilebilirlik incelemesi yapılması gerekmektedir. Bu nedenle bir başvurunun içerdiği bazı şikâyetler kabul edilebilir bulunmasına karşılık, bazıları kabul edilemez bulunabilir.

Bu açıdan üzerinde durulması gereken bir başka husus ise başvurucusu birden fazla olan başvurularda, bazen kabul edilebilirlik koşullarının her başvurucu yönünden ayrı ele alınması ve değerlendirilmesi gerektiğidir. Başvuruda şikâyet konusu yapılan hususların diğer kabul edilebilirlik kriterleri açısından farklı niteliklerinin bulunması nedeniyle her bir şikâyete ilişkin değerlendirmenin ayrı ayrı yapılması gerekebilecektir²

Yapılan bu denetimde başvuruculardan birisi bakımından kabul edilebilirlik koşullarına eksik ise bu başvurucu yönünden başvuru, kabul edilemez bulunacaktır. Nitekim Mahkeme, birden fazla başvurunun bulunduğu bir başvuruda, kabul edilebilirlik koşullarını her başvurucu açısından ayrı ayrı ele alıp inceleyerek başvuruculardan birisi bakımından ihlal iddiasına konu kamu gücü işlemine yönelik başvuru yollarının tüketilmediğini tespit etmiş ve bu başvurucu yönünden başvuruyu başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Aynı dosyadaki diğer başvurucu bakımından ise başvuru yollarının usulünce tüketildiği belirlendikten sonra incelemeye diğer kriterler yönünden devam edilerek bu başvurucu yönünden ise başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varılmıştır³.

İlke olarak kabul edilebilirlik incelemesi Komisyonlarca yapılmaktadır. Mahkemenin şu ana kadarki uygulamalarında, kabul edilebilirlik incelemesini yapan Komisyon dosyada başvuru konusu edilen hususlardan bir kısmı kabul edilemez nitelikte de olsa diğer bazı şikâyetler yönünden esas incelemeye geçilmesi gerektiği sonucuna vardığında kısmi kabul

2 AYM, Kamil Koç Başvurusu, B.No: 2012/660, 7/11/2013, § 30.

3 AYM, Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu, B.No: 2012/1027, K.T. 12/2/2013, §§ 23-28.

edilemezlik kararı vermemektedir⁴. Bu gibi durumlarda başvurunun bütün yönleri birlikte değerlendirilmek üzere bir bütün olarak Bölümlere sevki yapılmaktadır. Mevzuat bakımından herhangi bir engel olmamasına rağmen Mahkeme pratiğinde şu ana kadar kısmi kabul edilebilirlik uygulamasından kaçınılmasının en önemli nedeni, verilecek kısmi kabul edilebilirlik ya da edilemezlik kararları nedeniyle olası zaman kayıplarının önlenmesidir. Bu konudaki bir diğer kaygı ise esas incelemesi sonucunda ortaya çıkabilecek ve kısmi kabul edilemezlik kararının geri alınmasının oluşturabileceği karışıkların önüne geçmektir⁵.

b. Belli ölçüde esneklik ve aşırı kuralcılıktan uzak yorumlama

Kabul edilebilirlik kurallarının, kural olarak bireysel başvuru kurumunun amacının başvuru konusu hakların pratik ve etkili biçimde kullanımını sağlamak olduğu dikkate alınarak belli ölçüde esneklik içinde ve aşırı kuralcılıktan uzak olarak yorumlanması ve uygulanması gerektiği açıktır.

Bu nedenle bir başvurunun kabul edilebilirlik koşullarını taşıyıp taşımadığı incelenirken öncelikle başvurunun niteliği, ihlal iddiasına konu hak, ihlalin ağırlığı ve anayasal öneminin göz önünde tutulması, mümkün olduğu ölçüde başvuru lehine yorum yolunun tercih edilmesi gerekir. Ancak bunun için olayın özel koşulları içinde mevcut durum nedeniyle kabul edilebilirlik açısından ulaşılan sonucun, haklı görülebilir olması gerektiğinde kuşku yoktur.

Nitekim 30 günlük başvuru süresinin hesaplanmasına ilişkin olarak Mahkeme, başvuru yollarının Yargıtay ilgili Dairesince ilk derece mahkemesinin kararının onanması ile birlikte tüketildiği ve dosya kapsamından bu kararın başvurucuya tebliğ tarihi anlaşılmadığı durumlarda, söz konusu karara karşı karar düzeltme talebinde bulunulmuşsa, lehe yorum yoluyla başvurunun

4 AİHM uygulamasında, başvuruda birden fazla şikâyet varsa her biri için ayrı ayrı değerlendirme yapılmakta olup bunlardan bazılarının kabul edilebilirlik koşullarını taşımadığı belirlenirse kısmi kabul edilemezlik kararı verilip başvurudaki bu şikâyetler reddedilmektedir. Dosyaya ilişkin inceleme kalan şikâyet ya da şikâyetler üzerinden yürütülmekte, bu kısım ilgili hükümete görüş ya da savunma için bildirmektedir (Mehmet Öncü, *"Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler"*, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ankara, 2012, s. 377).

5 Hüseyin Ekinci, Musa Sağlam, Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, (Sorularla), AYM Yayınları, Ankara, 2014, s. 115.

en geç Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz istemiyle başvuru yaptığı tarihte nihai karardan haberdar olduğunun kabul edilmesi gerektiğine karar vermiştir. (B.No: 2013/2001, K.T: 16/5/2013)

Öte yandan, hukuk, idari ve askeri idari yargı açısından karar düzeltme yolunun bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi zorunlu olmaması nedeniyle, kural olarak bu yola başvurulmadan bireysel başvuru yapılması gerekmele birlikte Mahkeme, bu yolu kullananların lehine yorum yoluyla ilgili yüksek mahkemenin kararı üzerine de süresinde bireysel başvuru yapılabileceğini kabul etmiştir. Mahkeme, bu yola başvurulması hâlinde, karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilinceye kadar olağan kanun yollarının tüketilmiş olmayacağını, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, böylece bu yolun tüketilmesi gerektiğine hükmetmiştir. (B.No: 2013/1177, K.T: 26/3/2013)

Buna karşılık kabul edilebilirlik kriterlerinde esnek yorum ancak başvurunun niteliği ve mevzuatın bu yoruma elverişli olması halinde söz konusu olabilecektir. Kanun'un kabul edilebilirlik açısından açık ve emredici hükümlerinin bu yolla göz ardı edilmesi ise mümkün değildir.

c. Resen inceleme ve değerlendirme

Mahkeme yapılan bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadıklarını resen inceleyerek gerekli durumlarda kendiliğinden kabul edilemezlik kararı verir. Bireysel başvurunun kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenebilmesi için Adalet Bakanlığı ya da başka bir kamu kurumunun itirazına gerek yoktur⁶.

Kural olarak kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılmakla birlikte başvurunun kabul edilebilirlik ile esasın birlikte incelenmesine karar verilmesi de mümkündür. Kabul edilebilir bulunan ya da kabul edilebilirliği esasla birlikte incelenmesi kararlaştırılan başvuruların Adalet Bakanlığına

6 Başvuruya konu kamu gücü işleminin zaman bakımından Anayasa Mahkemesinin yetkisine girip girmediğinin denetimi ile ilgili olarak Mahkeme, bu konunun yargılamanın her aşamasında re'sen gözetileceğine karar vermiştir. Kararda, "başvurunun kabul edilebilmesi için ihlal iddiasına dayanak teşkil eden nihai işlem veya kararların 23/9/2012 tarihinden evvel kesinleşmemiş olmaları da gerekmektedir. Nihai işlem veya kararların anılan tarihten önce kesinleştikleri tespit edildiği takdirde ilgili şikâyetler bakımından başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir. Mahkemenin yargı yetkisine ilişkin bu tespitin bireysel başvuru incelemesinin her aşamasında yapılabilmesi mümkündür" denilmiştir. (AYM, B.No. 2012/1109 K.T.2/10/2013).

görüŖe gönderilmesinin ardından Bakanlığın kabul edilemezlikle ilgili itirazları varsa bu itirazlar da Mahkeme tarafından incelenip karara bağlanır.

Başvuruyla ilişkin kabul edilebilirlik kararı alınması, bu başvurunun daha sonraki aşamada kabul edilemezlik kararı ile sonuçlandırılmasına engel teşkil etmemektedir. Özellikle başvurunun yer, zaman, konu ve kiŖi bakımından Mahkemenin görevine girmeyen bir hususa ilişkin olması hâlleri başvurunun Mahkeme tarafından incelenebilmesi yetkisinin özünü oluşturduğundan her zaman başvurunun bu yönleri itibarıyla kabul edilemezliğine karar verilebilmesi mümkündür. Bu gibi nedenler Mahkemenin her aşamada kendiliğinden uygulayabileceği kabul edilemezlik ölçütleridir⁷.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin incelemesi başvuru kapsamıyla sınırlı olduğundan, başvuruocular tarafından ileri sürülmeyen herhangi bir hak ihlalinin resen incelenmesi mümkün değildir. (B.No: 2013/1281; K.T: 16/5/2013)

Bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi, hâkimin takdir yetkisini kullanması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri takdirinde açıkça keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz. (B. No: 2012/1027, K.T: 12/2/2013)

d. Kabul edilemezlik kararlarının niteliği

Anayasa'nın 153. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 48/(4)'e göre, Anayasa Mahkemesinin kabul edilemezlik kararları kesindir. Bu nedenle Komisyonlar ya da duruma göre bölümler tarafından verilen kabul edilemezlik kararlarına karşı herhangi bir itiraz yolu bulunmamaktadır. Mahkemenin kabul edilemezlik kararlarına itiraz imkânı bulunmadığından bu yöndeki itiraz başvuruları bölüm ya da komisyonlarca incelenmemektedir. İlgilisine kararın kesin olduğu ve yapılacak işlem bulunmadığı konusunda Bölüm

7 Osman Doğru, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal, 2012, s. 105.

Başkanı adına ilgili Komisyonlar ya da Bölümler Başraportörü tarafından cevap yazısı gönderilmektedir.

Yalnızca bölümlerce verilen kabul edilemezlik kararlarına karşı maddi hata bulunduğu iddiasıyla 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu çerçevesinde maddi hataların düzeltilmesi istenebilir. Dolayısıyla bu gibi istisnai durumlarda Mahkemenin kararında önemli bir hatanın varlığının tespit edildiği takdirde bu kararın düzeltilmesi mümkündür.

Buna karşılık, yukarıda da vurgulandığı üzere başvurunun tümü ya da bir kısmı itibarıyla Komisyonlarca kabul edilebilirliğine karar verilmesi Bölümler açısından bağlayıcı değildir. Esası incelenen bir dosyaya ilişkin olarak, sonradan yeni bir kabul edilemezlik nedeninin ortaya çıkması, Komisyonca tespit edilemeyen bir nedenin Bakanlık görüşünde dile getirilmesi ya da resen yapılan incelemede tespiti her zaman söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumun başvurunun esası karara bağlamadan önce ortaya çıkması halinde Bölümlerce her zaman kabul edilemezlik kararı verilebilir⁸.

2. Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Uygulama Hiyerarşisi

a. İncelemede hiyerarşi uygulanması ve önemi

Bir başvurunun kabul edilebilir bulunup esasının incelenebilmesi, bütün kabul edilebilirlik kriterlerinin karşılaması koşuluna bağlıdır. Başvurunun pek çok açıdan esasının incelenebilir nitelikte bulunup bulunmadığının değerlendirilmesini gerektiren ve sayısal olarak da oldukça fazla olan bu kriterler, başvurunun esasının incelenebilmesinin ön koşulunu teşkil etmektedir⁹. Bu nedenle Mahkeme, kural olarak başvurunun kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk incelemesini söz konusu kriterler arasında bir hiyerarşi gözeterek yapmakta; her durumda başvurunun bütün kabul edilemezlik kriterleri yönünden ayrı ayrı incelenmesi yoluna gitmemektedir¹⁰. Bilindiği üzere kabul edilebilirlik kriterlerinden tek birinin dahi karşılanmaması kabul

8 Ekinci/Sağlam, Sorularla..., 115.

9 Çoban, s. 171.

10 AHİM önündeki bireysel başvuruların incelemesinde de kabul edilebilirlik kriterleri arasında hiyerarşi uygulanmaktadır. Yapılan incelemede başvurunun kabul edilebilirlik kriterlerinden birini karşılamadığı açık ise sonraki sırada yer alan kritere uygunluğun bulunup bulunmadığı incelenmemektedir. (Durmaz, Cüneyt, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Başvuruların Ayırıştırılması ve Tek Hakim Formasyonu" Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Ed. Musa Sağlam, Ankara, 2013, s. 225; Öncü, s. 377).

edilemezlik kararı için yeterlidir. Bu hiyerarşi doğrultusunda ve kademeli biçimde yapılan değerlendirmede bir kriterin gereklerinin karşılanmadığı tespit edildiğinde sonraki aşamaya geçilmeden, başvuru kabul edilemezlik kararıyla sonuçlandırılmaktadır. Bu sayede, yani kabul edilebilirlik kriterleri arasındaki bir koşulun karşılanmadığı tespit edildiği takdirde diğer koşulların varlığının araştırılmasına gerek duyulmaması, Mahkeme tarafından sonuçta kabul edilemezlik kararıyla sonuçlanacağı açık olan bir başvuruyailgili gereksiz emek ve mesai kaybının da önüne geçilmiş olmaktadır. Başka bir ifadeyle örneğin süre koşuluna uyulmaması nedeniyle kabul edilemez niteliği açık olan bir başvurunun, kabul edilebilirlik hiyerarşisinde daha sonraki bir ölçüt olan ve belli ölçüde esas incelemeyi de zorunlu kılan açıkça temelden yoksun olmama açısından incelenmesine gerek yoktur¹¹.

Mahkemece yapılan incelemede kabul edilebilirlik koşullarından birinin karşılanmaması nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunduğu buna ilişkin kararda, başvurunun hangi kabul edilebilirlik ölçütünü karşılamadığı için kabul edilemez bulunduğu belirtildikten sonra diğer kabul edilebilirlik koşullarının karşılanıp karşılanmadığı konusunda bir incelemenin yapılmadığı da ifade edilmektedir.

Buna karşılık Mahkeme kararlarında istisnai durumlarda, özellikle yanlış anlaşılma ya da farklı yorumlamalara neden olmamak amacıyla bir ölçütü karşılamayan başvurunun ayrıca diğer kriteri de karşılamadığı dolayısıyla incelenen bu son yönü itibarıyla da kabul edilemez olduğunun vurgulandığı da görülmektedir. Örn. Noterlik Kanunu'nun 160. maddesindeki düzenleme nedeniyle çalışanı hakkında görevi kötüye kullandığı iddiasıyla açılan kamu davası sonuçlanmadan noter hakkında kovuşturmayaya başlanılmasının Anayasa'nın 38. maddesindeki masumiyet karinesini ihlal ettiğine ilişkin yapılan başvuruyu Mahkeme hem başvuru yollarının tüketilmemesi hem de açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur. Mahkemenin anılan kararında, bir kişi hakkında kamu davası açılmasının tek başına temel hak ihlali olarak nitelendirilemeyeceği için başvurunun "açıkça dayanaktan yoksun olduğu", öte yandan davanın henüz derdest olduğu gerekçesiyle "başvuru yollarının tüketilmemesi" kriterine dayanmıştır¹².

11 Durmaz, s. 58.

12 AYM, Ömer Osman Soylu Başvurusu, B.No: 2012/363, 5/3/2013, § 20.

Kanun ve İÇtüzük'te bireysel başvuruların kabul edilebilirlik koşulları arasında bir hiyerarşiden söz edilmemekle birlikte, bu kriterler arasında bir hiyerarşinin gözetilmesinin gerektiği açıktır. Mahkemenin kabul edilemezlik kararlarını verirken başvuru konusu şikâyet bakımından birden çok kabul edilemezlik nedeni bulunduğu takdirde, kural olarak hiyerarşide üstte olan nedene dayanılarak ret yoluna gittiği görülmektedir.

Kabul edilebilirlik kriterlerinin uygulanması sırasına gelindiğinde ise eğer dosya incelendiğinde daha öncelikli bir kabul edilebilirlik sorununun varlığı tespit edilmişse diğer hususlara değinilmeden başvuru reddedilmektedir. Örneğin başvuruda konu bakımından Mahkemenin yetkisizliği söz konusu ise davanın bu yönüyle reddi daha hızlı sonuca ulaşmayı sağlayacağından diğer kabul edilemezlik koşulu örneğin başvuru yollarının tüketilmediği itirazlarının incelenmesi gereksiz görülmekte ve başvuru bu bakımdan reddedilecektir.

Buna karşılık her kararda bu hiyerarşinin gözetildiği söylenemez. Bazen hiyerarşik açıdan daha üstte gözüken bir kabul edilebilirlik kriterine dair şüphe varsa, bu takdirde ispatı daha kolay ancak daha alttaki kabul edilemezlik nedenine dayanılarak başvuru reddedilebilmektedir. Örneğin başvurunun başvuru yollarını tüketen kamu gücü işleminin usulünce öğrenildiği tarihten itibaren 30 günlük süre içinde yapıldığı konusunda çeşitli nedenlerle tereddüt var ve şikâyet aynı zamanda açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez nitelikte ise Mahkeme bu son nedeni gerekçe göstermek suretiyle başvuruyu reddedebilmektedir.

b. Kriterlere uygunluk açısından inceleme sırası

Kabul edilebilirlik kriterlerinden en öncelikli olanları, Bireysel Başvuru Bürosu tarafından incelenmesi gereken ve aykırılık tespit edildiğindeyse başvurunun idari yönden reddini gerektiren *"başvuruda şekil kurallarına uyulması"* (6216 S.Kanun m. 48/1, İÇtüzük m. 66/1) ve *"başvuru süresine riayet"* (6216 s. Kanun madde 47/5) edilmesidir. Büroda yapılan inceleme sonucunda bu iki koşulu karşılamadığı tespit edilen dosya, Komisyonlar ya da Bölümler önüne sunulmasına gerek bulunmadığından, Komisyonlar Başraportörünce idari ret kararı ile sonuçlandırılmaktadır.

Komisyonlar ve belli durumlarda da Bölümler önünde yapılan kabul edilebilirlik incelemesinde sırasıyla başvurunun mükerrer olup

olmadığı, Mahkemenin yetkisine ilişkin kişi, yer, zaman, konu itibarıyla bir kabul edilemezlik nedeninin bulunup bulunmadığı (6216 S.Kanun m. 45/1, 46/1), başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği (6216 S.Kanun m. 45/2), başvurudabir ihlalin olmadığı açık olması, kanıtlanamamış bulunması, karmaşık ve zorlama bir nitelik taşıması ya da temyiz mercii şikâyeti mahiyeti nedeniyle açıkça dayanaktan yoksun bulunup bulunmadığı (6216 S.Kanun m. 48/2) açılarından incelenir. Bu koşulların tümünü karşıladığı tespit edilmiş bir başvurunun hakkın kötüye kullanılmasını teşkil etmemesi (6216 S.Kanun m. 51) ve ayrıca başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması (6216 S.Kanun m. 48/2) koşuluyla kabul edilemez olmadığına karar verilecektir. Başvuru hakkında düşme (6216 S.Kanun m. 50/5) kararı verilmesini gerektirecek bir durum ortaya çıktığı durumda diğer yönlerle ilişkin inceleme yapılmaksızın başvurunun düşme kararı ile sonuçlandırılması gerekir.

Kanun ve İçtüzük'te benimsenen kabul edilebilirlik koşulları ve bu konuda ortaya çıkan özel durumlar Mahkemenin içtihadı ışığında ayrı ayrı incelenmiştir.

C. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ

1. Bireysel Başvuru Bürosunda Yapılan İnceleme

a. Şekil eksiklikleri (6216 S.Kanun m. 48/1, İçtüzük m. 66/1)

Bireysel başvuru yazılı usule tâbi olup başvurunun, form kullanılarak yapılması gerekmektedir. Kanun'un 47. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında başvuru dilekçesinde (form) yer verilmesi gerekli bilgiler ile ona eklenmesi gereken belgelerin neler olduğu belirtilmiştir. İçtüzüğün 59 vd. maddelerinde ise başvuru formu ve ekleri, bunların hazırlanmasında uyulması gerekli ilkeler, başvuru formunun temsili, harç ve adli yardım konuları ile başvurunun yapılabileceği yerlere dair ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır.

Bireysel başvuruların İçtüzük ekinde yayımlanan ve Mahkemenin internet sitesinden de erişilmesi mümkün olan başvuru formu¹³ kullanılarak ya da bu formattaki bir dilekçeyle yapılması gerekmektedir. Usulüne uygun

13 Hüseyin Ekinci, Musa Sağlam, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, (66 Soruda...), AYM Yayınları, 2012, s. 17.

olarak doldurulmuş olan başvuru formu, diğer mahkemelerde dava açan belge niteliğindeki dava dilekçesiyle aynı işleve sahiptir. Bu nedenle dava dilekçesinin taşınması gerekli zorunlu unsurların eksikliği ile formdaki eksiklikler benzer sonuçlar doğurur.

Bireysel başvuruyu açan belge içeriğine ilişkin¹⁴ İçtüzük ekinde dilekçe formatının yayımlanmasındaki amaç her şeyden önce başvuruların Kanun ve İçtüzük hükümlerine uygun ve mümkün olduğunca eksiksiz hazırlanmasını sağlamaktır. Başvurucuların avukatla temsil zorunluluğunun bulunmadığı bireysel başvuru sisteminde, bu sayede pek çok sakınca ortadan kaldırılmış olmaktadır. Başvuru yapılmasına dair AİHM'nin de benimsediği bu yöntem sayesinde bir yandan başvuruda muhtemel bilgi ve belge eksikliklerinin önüne geçilmekte, diğer yandan Mahkemenin ilgili birimlerine inceleme kolaylığı sağlanmaktadır. Başvuruculara yol gösterici olması bakımından başvuru formunun doldurulmasında uyulması gereken esaslar ve buna bağlanan sonuçlar Mahkemenin internet sitesinde de yayımlanan başvuru formu doldurma kılavuzunda açıklanmıştır. Başvuru öncesinde bu kılavuzun dikkatle incelenmesinde yarar bulunmakta, başvuru formunun bu doğrultuda doldurulması gerekmektedir¹⁵.

Anayasa Mahkemesine yöntemince ulaştırılan başvurular kayda alındıktan sonra Bireysel Başvuru Bürosundaki görevlilerce form ve eklerinin şekli açıdan eksiklik içerip içermediği araştırılmaktadır. Varsa tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için ilgisine tespit edilen eksiklik ve belirlenen sürede bunun giderilmesi yönünde bildirimde bulunmaktadır. 15 günü aşmamak üzere verilen kesin süre içinde belirtilen eksikliğin tamamlanması başvurunun idari açıdan reddi ile sonuçlanmaktadır.

14 AİHM İçtüzüğü'nün "Bireysel başvuruların içeriği" başlıklı 47. maddesinin birinci paragrafına göre Sözleşmenin 34. maddesi çerçevesinde yapılan bir başvurunun, Mahkeme Başkanı başka türlü karar vermediği sürece Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğü'nün hazırladığı başvuru formu ile yapılması gerekmektedir.(AİHM İçtüzüğü m.47/1). Başvuru formunun doldurulmasında eksiklikler bulunması halinde Mahkemenin başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmak suretiyle kabul edilemez bulması mümkündür. AİHM önünde "[O]yları tespit etme görevi Mahkemenin olmakla birlikte, taraflar gerekli tüm bilgileri sağlamak suretiyle buna aktif şekilde yardım ederler. Delil aranırken tarafların gösterdikleri tutum dikkate alınabilir." (Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi, www.echr.coe.int (Case-Law Analysis-Admissibility Guide- Güncelleme: 31/372011) s. 11, § 20.

15 Ekinci/Sağlam, 66 Soruda..., s. 17.

b. Başvuru süresi (6216 S. Kanun m. 47/5)

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin beşinci fıkrasında "Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvurucunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder." kuralı yer almaktadır.

Madde gerekçesinde anılan fıkraya ilişkin olarak "Bireysel başvurunun kişisel ve güncel bir temel hak ihlâlinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir anayasal kurum olması, başvuruların belirli bir sürede yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireysel başvurunun gerçek bir güvence teşkil edebilmesi, ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilir nitelikte olmasıyla yakından ilintilidir. Bu nedenle başvurunun, kanun yollarını tüketen nihai işlemin başvurucuya tebliğ edildiği tarihten veya kanun yolu öngörülmemişse ihlâlin öğrenildiği tarihten başlayarak otuz gün içinde yapılması öngörülmüştür." ifadeleri yer almaktadır.

30 gün kuralının amacı, hukukun güvenliğini artırmak, temel hak ihlali iddialarının makul süre içinde görülmesini sağlamak suretiyle yetkili makamları ve diğer ilgili kişileri, uzayan süre boyunca belirsizlik altında kalmaktan korumaktır. Başvuru süresi, bireysel başvurunun ön şartlarından biri olup, incelemenin her aşamasında dikkate alınması gereken kamu düzeninden kaynaklanan usul kuralıdır (B.No:2014/912; 6/3/2014). Kanun'da öngörülen başvuru süresi, kamu gücü işlem ya da eylemlerinden kaynaklandığı iddia olunan temel hak ihlali iddialarına yönelik Anayasa Mahkemesince yapılacak olan denetimin zaman yönünden sınırlarını çizmektedir. Bu süreler geçtikten sonra yapılan başvurular ise süre aşımı nedeniyle incelenemeyecektir.

AİHM'e başvurularda geçerli olan süreyle kıyaslandığında AYM'ye 30 günlük başvuru süresi dikkat çekici derecede kısadır. Başvuru süresinin bu şekilde sınırlandırılmış olması eleştirilere konu yapılmakta¹⁶ ise de bu sürenin gereğinden fazla olması da hukuksal güvenliği zedeleyebilecek sonuçları

16 Kanun'un Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvuruları önleme, başvuru hakkının kötüye kullanımlarını engelleme eğilimine ters düşmektedir. Sürenin biraz daha uzun tutulması, örneğin iptal davasına paralel olarak altmış gün olarak belirlenmesi nitelikli bir dava dilekçesi hazırlamayı kolaylaştırabilir, daha soğukkanlı düşünmeyi gerçekleştirebilir ve böylece kanunun genel amacına daha iyi hizmet edilebilirdi. (Öykü Didem Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", GÜHFD, C.XV, S. 4, 2011, s. 155 vd.

nedeniyle bir kısım sakıncalar taşımaktadır. Bu durum her şeyden önce temel hak ihlali iddiasını içeren bir sorunun çözümünün uzun süre belirsizliğe terk edilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca hak ihlali iddiasına konu edilen olayların üzerinden uzun zaman geçtikten sonra yapılacak bir yargılamada, ileri sürülen iddiaların adil bir şekilde incelenmesi güçleşir, davaya konu olay ve verilerin ortaya konulması zorlaşır.

Kanaatimizce Kanun'da benimsenen 30 günlük süre, bu yolu kullanmayı düşünenlere başvuru konusunu değerlendirme, başvurusunda öne süreceği şikâyetlerini ve somut delillerle gerekçelerini ortaya koyabilmek için yeterli zaman sağlamaktadır. Bu sürenin kısa olup olmadığı tartışılırken bireysel başvuruların çok önemli kısmının bir yargısal merciinin kararının ardından yapıldığı ve bu kurumun bir iç hukuk mekanizması olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle AYM'ye başvuru süreleriyle AİHM'e başvuru sürelerinin kıyaslanması uygun olmadığından, yalnızca bu karşılaştırmadan hareketle 30 günlük başvuru süresinin kısa olduğu sonucuna varılamaz¹⁷.

c. İdari ret kararı

İçtüzüğün 66/3. maddesinde başvurunun süresinde yapılmaması ya da bireysel başvuru formu ve eklerinin gerekli şekil şartlarını taşımaması ve tespit edilen bu eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmaması hâllerinde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği düzenlenmiştir. Yargısal nitelikte olmayan bu kararı verme yetkisi Komisyonlar Başraportörüne tanınmıştır¹⁸.

Mahkemeye ulaştırılan bireysel başvuru evrakının Bireysel Başvuru Bürosunda öncelikle kayıt işlemleri yapılmakta, form ve ekleri elektronik

17 Bu konuda bkz. Hüseyin Ekinci, "*Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*", Bireysel Başvuru "Anayasa Şikayeti", HUKAB, Ed.Musa Sağlam, Ankara, 2011, s. 145; İç hukuklarında bireysel başvuru imkânı bulunan ülkelerin bazılarında bu süreler; Almanya'da bir ay, Belçika'da altı ay, İspanya'da üç ay, Slovenya'da altmış gündür. (Atilla Nalbant, "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Anayasal Bireysel Başvuru*", AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum, Ankara, 10.12.2010, TAA Yayınları, s. 236; David Pimentel, "*Dünyada Anayasa Şikayeti Uygulamaları*", Bireysel Başvuru "Anayasa Şikayeti", HUKAB, Ed. Musa Sağlam, Ankara, 2011, s. 69; Hakan Atasoy, "*Türk Hukukunda Bireysel Başvuru*", TAA, Y. 3, S.9, s. 81.

18 Başvuruların, süresinde yapılmaması ve tespit edilen şekli eksikliklerin süresinde giderilmemesi nedenlerine dayalı olarak reddi konusunda Mahkeme üyeleri dışında davaların hazırlanması ve heyete sunumunda Mahkemeye yardımcı olmak üzere görevlendirilen yargısal işlevi bulunmayan başraportöre yetki verilmesi eleştirilmiştir. (Özcan Özbey, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Genişletilmiş 2. Baskı, Adalet, Ankara, 2013, s. 343)

ortama aktarıldıktan sonra ön incelemeden geçirilmektedir. Bu aşamada başvurunun 30 günlük sürede yapılıp yapılmadığı, başvuru formu ve eklerinde herhangi bir eksikliğin bulunup bulunmadığı incelenmektedir. Herhangi bir eksiklik tespit edilemediği takdirde dosya, kabul edilebilirlik incelemesinden geçirilmek üzere komisyonlara sevk edilmektedir.

(1) Başvuru süresinin geçirilmesi

Başvuru dosyasının Bireysel Başvuru Bürosunda yapılan ön incelemesinde süresi içinde yapılmadığı ve bu gecikmeye ilişkin herhangi bir mazeret de ileri sürülmediği tespit edildiği takdirde başvurunun başka yönleri incelenmeksizin idari yönden reddine karar verilmektedir. Başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığının, özellikle sürelerin başlangıcı ve sonunun tespitine dair temel prensipler yukarıda vurgulanmıştır. Bu prensiplere göre yapılan inceleme sonunca bireysel başvuru süresinin kaçırıldığı sonucuna varılmışsa başvurunun idari açıdan reddi gerekmekte, bu tespit başvurunun sonuçlandırılması için yeterli olduğunda artık incelemenin diğer kabul edilebilirlik kriterlerini de içerecek şekilde genişletilmesine gerek bulunmamaktadır.

Kaçırılan başvuru sürelerine ilişkin bir mazeret ileri sürüldüğü takdirde, bu mazeretin haklı ve kabul edilebilir olup olmadığı konusunda Bireysel Başvuru Bürosunca ve dolayısıyla Başraportörlükçe herhangi bir değerlendirme yapılması imkânı yoktur. Bu gibi durumlarda inceleme, başvuru süresinin mazeret ileri sürüldüğü dönemin, başvuru yollarının tüketildiği ya da başvuru yolu yoksa ihlalin öğrenildiği tarihin öncesinden ya da 30 günlük başvuru süresi içinde bir tarihten başlayıp sonrasına kadar sürüp sürmediği ve mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren 15 gün içinde başvurunun yapılıp yapılmadığı ile sınırlı tutulur. İleri sürülen mazeret bu nitelikte değilse, örneğin mazeretin bitiminden itibaren 15 günlük sürenin kaçırıldığı tespit edilmişse başvuru hakkında idari ret kararı verilmesi gerekecektir.

(2) Eksikliklerin giderilmemesi

Kural olarak başvuru, başvurusunu Kanun ve İçtüzük'te belirlenen esaslara göre eksiksiz olarak hazırlamak ve Mahkemeye sunmakla görevlidir. Mahkemeden resen eksiklik tamamlama yoluna gitmesi ve araştırma yapması beklenmemelidir. Bu kurumun yeni olmasını göz önünde tutan yasama

organı, başvuruda bir kısım eksikliklerin tespit edilmesi durumunda derhal ret yerine başvurucuya söz konusu eksikliği giderme konusunda bir şans daha tanımının gerekli olduğu gerekçesiyle bu eksikliklerin giderilmesi için başvurucuya ya da varsa avukatına veya kanuni temsilcisine eksikliği giderme konusunda 15 günü geçmemek üzere süre verileceğini düzenlemiştir¹⁹.

Başvuruda herhangi bir eksiklik bulunduğu tespit edildiğinde, yapılan eksiklik giderilmesi bildiriminde ön incelemede tespit edilen eksiklikler açıkça belirtilmekte, tamamlanması gereken hususların yanı sıra bu eksikliklerin mazeretsiz olarak verilen kesin süreler içinde tamamlanmaması durumunda, incelemeye devam edilmeyeceği başvurunun bu nedenle idari olarak reddi yoluna gidileceği ihtar edilmektedir. Söz konusu bildirim ilgisine tebliği izlenmekte, verilen süreler dolduğunda eksikliğin giderilmediği, başka bir ifadeyle tam bir bireysel başvuru yapılmadığı anlaşılırsa başvuru, diğer hususlar yönünden incelenmeksizin idari yönden reddedilmektedir. Başvurunun idari yönden reddine ilişki bu karar, başvurucuya tebliğ edilir (B. No: 2012/1087, 25/3/2013).

Komisyonlar Başraportörü tarafından alınan idari ret kararları, biçimsel ve nitelik itibarıyla yargısal karar değil, idari işlemdirler. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olduğunu düzenleyen Anayasa'nın 153. maddesinde belirtilen "*kesin kararlar*" kapsamında sayılamazlar. Bu kararlara karşı yapılabilecek itiraz usulü İçtüzük'te özel olarak düzenlenmiştir. (m. 66/ III).

İdari ret kararında ayrıca idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkı bulunduğu, itirazların harca tabi olmadığı, varsa itirazların bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerektiği, aksi takdirde dilekçenin işleme konulmayacağı ihtarata da yapılmaktadır. İdari ret kararına itirazın bir dilekçe ile bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir.

19 AİHM İçtüzüğü'nün 47. maddesi bağlamında bireysel başvurunun içeriğiyle ilgili olarak AİHM önceleri esnek bir yaklaşıma sahipken bu konuda son yıllarda ciddi ölçüde bir kültür değişimi yaşanmıştır. Özellikle başvuru formunun hazırlanmasında şekli koşullarda herhangi bir eksiklik bulunup bulunmadığı katı bir denetime tâbi tutulmaktadır. Bu konularda herhangi bir eksik tespit edilirse başvurucuya yazılan matbu ve çok kısa bir mektupla başvurusunun kayda alınmadığı ve tespit edilen eksiklikler nedeniyle işleme konulmadığı bildirilmektedir. Bu takdirde başvurunun bu esnada 6 aylık başvuru süresi dolmuşsa yeniden ve tam bir başvuru yapılabilmesi mümkündür. (Durmaz, s. 239).

Başvurucunun idari ret kararına usulüne uygun biçimde itirazı, ilgili Komisyonlarca incelenerek karara bağlanır ve bu karar kesindir. Burada öncelikle idari ret kararının yerinde olup olmadığı incelenmekte ve bu kararın usulüne uygun olduğu belirlendiği takdirde itirazın reddine karar verilmektedir (B. No: 2013/1936, 18/9/2013). İtirazın yerinde olduğuna kararı verilmesi durumunda ise başvurunun kabul edilebilirlik ve gerekirse esasının incelemesine gidilmektedir.

2. Komisyonlar ve Bölüm Tarafından Yapılan İnceleme

a. Esas olarak aynı başvurular

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularla ilgili olarak Bölümler ve Komisyonlarca verilen kararlar kesindir. Bu kararlar, Mahkemenin diğer kararları gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır. Bireysel başvurular hakkında bölümler ya da komisyonlarca verilen kararlara karşı iç hukukumuzda bir yeni bir başvuru yolu tanınmamıştır. Tavzih ya da maddi hataların düzeltilmesi yolu ise yalnızca bölümlerin kararlarına karşı ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri çerçevesinde kullanılabilir (İçtüzük m. 82).

Anayasa Mahkemesinin daha önce inceleyip sonuçlandırdığı bir başvurunun yeniden önüne getirilmesi hâlinde bu yeni başvurunun esasına girmeden reddine karar vereceği kuşkusuzdur. Bunun aksine bir yaklaşım Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin ve bağlayıcı olduğuna ilişkin anayasal kurala aykırılık oluşturur. Mahkemenin daha önce inceleyip sonuçlandırdığı bir başvuruya ilişkin olarak, başvuru daha sonraki müracaatında öncekinden farklı olarak yeni hukuksal argümanlar ileri sürülmesi de sonraki başvurunun mükerrer başvuru olduğu sonucunu değiştirmez. Ancak, önceki yapılan başvuruda, başvuru davasını takip etmemesi ya da işin esasına girilmemesi gibi bir nedenle başvurunun esasına ilişkin bir karar verilmemişse bu takdirde önceden verilmiş kesin bir kararın varlığı söz konusu olmadığından yeni başvurunun sırf bu nedenle reddedilmesi mümkün değildir. Ancak bu gibi durumlarda 30 günlük süre sorunu nedeniyle aynı başvurunun yapılabilmesi pek mümkün gözükmemektedir²⁰.

20 Hüseyin Ekinci, "Kabul Edilebilirlik Kriterleri" (Kabul Edilebilirlik...), Bireysel Başvuru

Öte yandan, bireysel başvuru yoluyla AYM'nin önüne getirilen bir davanın aynı zamanda başka bir uluslararası organ önünde de ileri sürülmesi, AYM incelemesi bakımından bir kabul edilemezlik nedeni değildir. Yalnızca bu nedenle başvurunun ret edilebilme imkânı yoktur. Bu bağlamda örneğin başvurucu hem AYM'ye bireysel başvuru yapmış, hem de davasını AİHM'e götürmüştü, AYM tarafından davanın aynı nitelikte ve mükerrer olduğu gerekçesiyle reddi söz konusu olmayacaktır²¹. Yine AYM önündeki bir başvurunun incelemesi sürecinde, başvurunun aynı hususu AİHM ya da başka bir uluslararası mercie de götürdüğü, bu kurum ya da kuruluşlar önünde incelemenin devam ettiği tespit edilse dahi bu durum AYM tarafından bekletici mesele yapılamaz, dava bu gerekçeyle reddedilemez.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru ile AİHM'e yapılan bireysel başvurunun hukuksal dayanakları birbirlerinden farklıdır. AİHM'e bireysel başvuru, AİHS'ne taraf olmanın bir doğal sonucu olup taraf oldukları sürece devletlerce bu yola başvuru yapılması engellenemez. Buna karşılık AİHS'nin öngördüğü koruma mekanizmasının ikincil niteliği göz önüne alındığında, AİHM kriterleri çerçevesinde etkin ve erişilebilir nitelikte bir koruma sağlaması nedeniyle (*Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/2013, 30/4/2013) iç hukukun bir parçası haline gelen Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, kullanılması ve tüketilmesi gereken bir yol olarak ortaya çıkmaktadır²².

b. Mahkemenin yetkisiz olması

Mahkemenin yetkisiyle ilgili kabul edilebilirlik kriterlerinin dörtana başlık altında incelenmesi mümkündür: Bunlar; kimlerin başvuru yapma hakkına sahip olduğunu ifade eden kişi bakımından yetki (*ratione personae*), başvurunun konusunun Mahkemenin görevi kapsamında bulunmasını ifade eden konu bakımından yetki (*ratione materiae*), ileri sürülen ihlalin ortaya çıktığı zamanı ve yeri itibarıyla Mahkemenin görev ve yetki alanında bulunmasını ifade eden zaman bakımından ve yer bakımından yetki (*ratione temporis ve ratione loci*) kurallarıdır.

İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Ed. Musa Sağlam, Şen Matbaa, Ankara, 2013, s. 156.

21 İkinci, Kabul Edilebilirlik..., s. 157.

22 İkinci/Sağlam, Sorularla..., s. 126.

Mahkemenin yetkisiyle ilgili bu kabul edilebilirlik kriterleri, önüne getirilen bir bireysel başvurunun, Mahkemenin inceleme yetkisi kapsamında bulunup bulunmadığını belirlemekte ve Mahkemenin bu konudaki yetkisinin sınırını oluşturmaktadır. Bu nedenle AYM önündeki her başvuruda yetki sorununun bulunup bulunmadığı, incelemenin her aşamasında, Adalet Bakanlığı, başka kişi ya da kurum tarafından dile getirilip getirilmediğine de bakılmaksızın resen dikkate alınır. Başka bir ifadeyle bu konu, kamu düzeniyle ilgili bir durum olduğundan, başka kişi ya da kurumun herhangi bir itirazı bulunmasa bile Mahkemece resen incelenmesi gereken bir meseledir.

(1) Kişi Bakımından Yetki (ratione personae)

Bilindiği üzere Anayasa (m. 148/III) ve 6216 sayılı Kanun'a (m. 45/I) göre, kamu gücünün bir işlemi nedeniyle "*Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında herhangi birinin*" ihlal edildiğini iddia eden "*herkes*" bireysel başvuru hakkına sahiptir. Bireysel başvuruda yetki meselesi, kimlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduğunun tespiti bağlamında oldukça önemli bir konudur. Bunun belirlenmesi ise iki aşamalı bir incelemeyi gerekli kılmaktadır: Bunlardan birincisi başvuru ehliyeti, ikincisi ise mağdurluk statüsünün varlığıdır. Bu koşulları taşımayan yani bireysel başvuru ehliyeti olmayan kişiler tarafından yapılan başvurular ile başvuru ehliyeti olmayan kişilerin "*mağdur statüsü*"²³nün bulunmadığı başvurular, "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle Mahkeme tarafından kabul edilemez bulunur (Kanun 45/1, 48/1).

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru klasik anlamda bir dava olarak nitelendirilemeyeceğinden, bu hukuksal durumun bir davacısı ve bir de davalısından söz edilemez. Başvuruda Devlet ya da bizzat ihlale neden olan işlem ya da eylemin muhatabı olan kamu organı dava edilen konumunda değildir. Bu nedenle ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklanması bu kararı veren mahkemeyi; inceleme aşamasında başvurunun Adalet Bakanlığına bildirilmesi ve Bakanlığın bu konuya ilişkin kamu gücünü temsilen görüş bildirmesi (Kanun m. 49/II) de bu Bakanlık bireysel başvurunun davalı

23 Mağdur kavramı, toplumunun içinde bulunduğu koşullar ışığında değişime uğrayabilmektedir. Bu nedenle yorumunda, günün koşulları dikkate alınarak aşırı şekilcilikten uzak olarak ve başvurunun esasıyla ilişkili olarak değerlendirilmelidir. (Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 13, §24)

tarafı yapmamaktadır²⁴. Burada yalnızca temel hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiası ve kamu gücü işlem ya da eylemi nedeniyle ortaya çıkan hak ihlalinin giderilmesi talebi söz konusu olduğundan, Kanun ve İçtüzük'te bireysel başvuruda '*davalı taraf*' öngörülmemiştir. Klasik anlamda davadan farklılığının ortaya konulması amacıyla "*davacı*" ya da "*davalı*" kavramları kullanılmamıştır. Kamu gücü işlemi ya da eylemi nedeniyle haklarının ihlal edildiğini Anayasa Mahkemesi önünde ileri süren kişi "*başvurucu*" olarak adlandırılmıştır. Bu kavramın yerine şikâyette bulunan, şikâyetçi, davacı vb. terimlerin kullanılması ise uygun görülmemektedir²⁵.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus ise bireysel başvurunun yalnızca kamu gücü eylem ve işlemlerine karşı yapıldığı; özel kişi ya da kuruluşun, yabancı devlet ya da bir uluslararası örgütün başvurunun muhatabı olamayacağıdır. Bu kapsamdaki başvurular Mahkemece *kişi yönünden yetkisizlik* nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır. Ancak bu gibi durumlarda dahi özel kişiler ya da uluslararası örgütlerce temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen bireyler tarafından, bu işlem ya da eylemlere karşı kamu makamlarının pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediikleri iddiasıyla bireysel başvuru yapılabilmesi imkânı vardır²⁶.

(2) Konu Bakımından Yetki (*ratione materiae*)

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvurunun esastan inceleme yetkisinin Mahkemenin görevine girip girmediğini resen inceler. Bu yöndeki değerlendirme Adalet Bakanlığı ya da başkasının itirazına gerek bulunmaksızın bireysel başvuruya dair nihai kararın verildiği ana kadar her aşamada yapılabilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin yapılan bireysel başvuruyu inceleyebilmesi için öncelikle başvurunun bir temel hak ihlali iddiası olması ve ikinci olarak bu ihlal iddiasının konusunun "*Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi bir*" hak olması gerekmektedir. (Anayasa, m. 148/3, Kanun m. 45/1). Mahkemenin konu bakımından yetkisi

24 Doğru, s. 107.

25 Özbey, s. 228.

26 Doğru, s. 107.

Anayasa'daki haklarla sınırlı olmakla birlikte, Anayasa'da yer alan kavram ve terimlerin anlam ve kapsamının belirlenmesi amacıyla yapılan yorumda AİHS ve diğer uluslararası metinlerdeki düzenlemelerin de dikkate alınacağı açıktır.

Başvurucunun ihlal edildiğini ileri sürdüğü hakkın, Sözleşme ya da Türkiye tarafından onaylanmış protokollerde yer alan bir anayasal hak değilse, Mahkeme kendisini bu başvuruyu incelemede konu bakımından yetkisiz bulacaktır. Böyle bir durumda Mahkeme, *konu bakımından yetkisizlik* nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verir (Kanun, m. 45/1, m. 48/1).

i. Bireysel Başvuruya Konu Haklar

Anayasa'daki tüm haklar bakımından bireysel başvuru tanınmamış olup bu yola konu edilebilecek haklara yönelik Anayasa'da sınırlamaya gidilmiştir. Bu bağlamda Anayasa'nın 148/3. fıkrasında bireysel başvuru konusu haklar Anayasa ve AİHS'ne atıfta bulunarak tanımlanmıştır. Bireysel başvurunun yalnızca Anayasa'daki hak ve özgürlüklerden sadece AİHS'te yer alanlar olarak sınırlandırılması Anayasa koyucunun bilinçli bir tercihinin ürünüdür.

Başvuruya konu haklar tespit edilirken Anayasa ve AİHS metinlerinde kapsam itibarıyla örtüşen haklar dikkate alınabilecektir. Ancak AYM'nin bireysel başvuruları incelerken yalnız AİHS metni ile yetinmesi mümkün olmayıp, Sözleşme'nin yaşayan bir belge olarak anılmasına neden olan AİHM içtihadını da dikkate alması gerekir. Buna karşılık AYM ölçü norm olarak AİHS'ni değil, Anayasa'yı almak durumundadır. Dolayısıyla bireysel başvuru konusu hakların AİHM içtihadındaki gelişmeler doğrultusunda zaman içinde genişlemesi, bu gün için konu bakımından kapsam dışı olarak değerlendirilebilecek bir kısım anayasal hakların bu kapsama girmesi mümkündür.

Anayasa'daki formülden bu hakların belirlenmesinde, her bir hakkı düzenleyen maddenin kenar başlığına bakmak yeterli olmayıp ayrıca bir içerik değerlendirmesi yapılması da zorunludur. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru konusu hakların tespiti açısından AİHM içtihadının izlenmesi önem taşımaktadır.

ii. Bireysel Başvuruya Konu Edilemeyen Kamu Gücü İşlemleri

Kural olarak bütün kamu gücü işlemlerine karşı bireysel başvuruda bulunulabilmekle birlikte anayasa koyucu bazı kamu gücü tasarruflarının temel hak ihlaline yol açtığı iddiasıyla bireysel başvuru konusu yapılmasının önünü kapatmıştır.

Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasındaki hükme göre bireysel başvuru konusu yapılamayacak kamu gücü işlemleri şunlardır:

(1) *Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler* (kategorik engel)

Bu hüküm doğrultusunda AYM kararları ile Anayasa'da yargı denetimi dışında bırakılmış olan işlemler aleyhine hiçbir şekilde bireysel başvuru yapılamaz. AYM kararları açısından Anayasa Mahkemesinin yaptığı denetimin türünün bir önemi bulunmamaktadır. AYM tarafından söz konusu karar, ister Yüce Divan sıfatıyla hareket ederken, isterse siyasi partilerin anayasallık ya da malî denetimi çerçevesinde verilmiş olsun bu konunun bireysel başvuru yoluyla yeniden AYM önüne taşınması mümkün değildir.

Öte yandan Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri, kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri ile HSYK'nın meslekten çıkarma cezası dışındaki kararları gibi Anayasa'da açıkça yargı denetimi dışında bırakılmış olan işlemlere karşı da bireysel başvuru mümkün bulunmamaktadır²⁷.

(2) *Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler* (görelî engel)

Yasama işlemleri (kanun, içtüzük vb.) ile idarenin düzenleyici işlemleri (tüzük, yönetmelik vb.) doğrudan bireysel başvuruya konu edilemez. Ancak potansiyel mağdur kavramı bağlamında Mahkemenin başvuruçunun durumunu değerlendirmek suretiyle bu durumda dahi başvuruyu inceleme kararı alabileceği dikkate alınmalıdır. Bunun yanında yasama işlemi ve düzenleyici işlemlere karşı bireysel başvuru yapılamayacağı prensibi, bu nitelikteki soyut kamu gücü işleminin bireye uygulanması ve bunun da hak

27 Ekinci/Sağlam, 66 Soruda..., s. 14.

ihlaline yol açması hâlinde söz konusu uygulama işlemine karşı bireysel başvuru yapılmasına engel oluşturmayacağı açıktır²⁸.

3) Zaman Bakımından Yetki (*ratione temporis*)

Anayasa Mahkemesinin hangi tarih itibarıyla gerçekleşen kamu gücü ihlallerine karşı bireysel başvuruları inceleme yetkisinin bulunduğu sorunu, zaman bakımından yetki kapsamında incelenmesi gereken bir husustur. Bireysel başvuru kurumu hukuk sistemimiz açısından yeni bir hak arama yolu olup, bireylerin, hangi tarihten sonra meydana gelen kamu gücü işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bu yolu kullanabilecekleri başlangıçta önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu konudaki düzenleme Kanun'un geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrasında yer almakta olup buna göre "*Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler.*"

Bu düzenleme doğrultusunda Mahkemenin bireysel başvurularda zaman yönünden yetkisi, 23/9/2012 tarihinden sonra "*kesinleşen nihai işlem ve kararlar*"a karşı yapılan başvurular bakımından söz konusudur. Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı kritik tarih olan 23/9/2012 gününden önce kesinleşmiş nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan bireysel başvurular Mahkemece *zaman yönünden yetkisizlik* nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır²⁹. Kanun'un anılan düzenlemesinden çıkan bir diğer sonuç ise bir bireysel başvurunun Mahkemenin zaman yönünden yetkisi içinde görülebilmesi için kriter olarak, kesinleşen nihai işlem veya karara konu olan ve maddi anlamda bir anayasal hakkı ihlal ettiği ileri sürülen "olayın tarihi"nin değil, bu olay üzerine başvuru yolları tüketildikten sonra ulaşılan nihai işlem ve kararın tarihinin esas alındığıdır. Bu yönüyle zaman bakımından yetki kriteri, Anayasa Mahkemesi ile AİHM açısından farklılık arz etmektedir. Bilindiği üzere bireysel başvuru bakımından AİHM'in zaman bakımından yetkisini belirleyen kritik tarih, ihlale konu edilen olayın meydana geldiği tarihtir. Buna karşılık Anayasa

28 Ekinci/Sağlam, 66 Soruda..., s. 13.

29 Mahkeme bu hususta verdiği kararlarda, Kanun'da Mahkemenin zaman bakımından yetkisi için belirli bir tarihin belirlenmesinin hukuk güvenliği açısından önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca başvuruya konu kamu gücü işleminin Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında olup olmadığının incelenmesi hususunun denetiminin kamu düzeniyle ilgili olduğu belirtilerek yargılamanın her aşamasında resen dikkate alınacağı belirtilmiştir. (AYM, B.No: 2012/50, T. 7/3/2013).

Mahkemesine bireysel başvuru bağlamında ihlale konu kamu gücü eylem ya da işlemi konusundaki nihai işlem ya da karar tarihi esas alınmaktadır. Başka bir deyişle bireyin anayasal hakkına yönelik müdahalenin (olay) ne kadar eski bir tarihte gerçekleşmiş olduğuna bakılmaksızın, bu konudaki duruma göre idari ya da yargısal nihai işlem veya kararın tarihi 23/9/2012 tarihinden sonra olması durumunda, bu kamu gücü işlemi Mahkemenin zaman yönünden yetki sınırı içinde yer almaktadır³⁰.

Bu nedenle temel hak ihlaline konu olan kamu gücü işleminin 23/9/2012 tarihinden önce başladığı ancak ihlalin anılan tarihten sonra da devam ettiği yani “*devam eden ihlal*”in söz konusu olduğu durumda da başvurunun Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında bulunduğu kabul edilmektedir³¹. Böyle bir durum söz konusu olduğunda Mahkeme, olayın 23/9/2012 tarihinden sonraki bölümüne yönelik inceleme yaparken olayın 23/9/2012 tarihinden öncesini de göz önünde tutabilir. Burada Anayasa Mahkemesinin, AİHM’nin zaman bakımından yetki konusundaki yaklaşımında olduğu gibi ihlalin var olup olmadığını tespit ederken geçmiş dönemi de dikkate alması gerekir. Örneğin uzun tutukluluk ya da uzun yargılama şikayetiyle ilgili başvurularda 23/9/2012 tarihinden öncesinde geçen süreler sürenin uzun olup olmadığının tespiti bakımından göz önünde tutulur³².

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları almaya başladığı 23/9/2012 tarihinden itibaren geçmiş dönemlerde sonuçlanıp kesinleşmiş kamusal işlemlere ilişkin olarak pek çok bireysel başvuru yapılmıştır. Bu konudaki başvuruları inceleyen Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurulara ilişkin zaman bakımından yetkisini belirleyen içtihadını ortaya koymuştur. Buna göre başvuru yollarının 23/9/2012 tarihinden önce tüketilmesi, bu nitelikteki bir başvurunun zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle reddi için yeterlidir. Başvurucuların daha önceki bir tarihte başvuru yolları tüketilmiş bir işlem aleyhine, ilgili işleme ilişkin tebligat daha sonraki bir tarihte yapılmış vesonraki bir dönemde işlemden haberdar edilmiş olunması dahi durumu değiştirmez. Aynı şekilde zaman bakımından yetki için kritik tarih olan 23/9/2012 tarihinden önceki dönemde başvuru yolları tüketilen bir işleme ilişkin bu tarihten sonra

30 Doğru, s. 109.

31 Doğru, s. 108.

32 Doğru, s. 109

çeşitli nedenlerle kesinleşme şerhi verilmesi de bir önem ifade etmemektedir. Bu bağlamda 23/9/2012 tarihinden önce sonuçlanmış kamu gücü işlemlerine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru AİHM bağlamında etkisiz bir yol olup, ilgililerin bu işlemler aleyhine AYM'ye değil doğrudan AİHM'e başvurmaları gerekmektedir.

4) Yer Bakımından Yetki (*ratione loci*)

Türk kamu gücünün yer itibarıyla nerede meydana gelen işlem, eylem ya da ihmalleri nedeniyle bireysel başvuru yolunun kullanılabilmesi sorunu, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru bağlamında yetkisiyle doğrudan ilişkilidir. Anayasa Mahkemesi, yalnızca Türk kamu gücü işlem, eylem ya da ihmalden kaynaklanan hak ihlallerinin konu edildiği bireysel başvuruları incelemeye yetkilidir. Aynı zamanda söz konusu kamu gücü işleminin Türkiye Cumhuriyetinin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanda meydana gelmiş olması da gerekmektedir³³. Diğer yandan temel kurala göre Mahkemenin yetki alanı, Türk Devletinin ülkesi içindeki kamu gücü işlem, eylem ve ihmallerinin bir hakkı ihlal ettiği iddialarını kapsamakla birlikte Mahkemenin, içtihadıyla Türk kamu gücünün sınır ötesi operasyonları çerçevesinde meydana gelebilecek hak ihlalleri³⁴ ile '*etkili kontrolü*' altında bulunan ülke dışındaki yerlerdeki tasarrufları nedeniyle ileri sürülen ihlal iddiaları konusunda da yargı yetkisini kullanması mümkün olabilir³⁵.

Devletin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanlar dışında meydana gelen ve Türk kamu gücüne isnadı mümkün bulunmayan olaylara dayanan başvurular, *yer yönünden yetkisizlik* gerekçesiyle kabul edilemez bulunur (Kanun 45/1, 48/1). Bu kapsamda, Fransa hükümetinin kendi ülkesinden emeklilik hakkı kazanan Türk vatandaşının emekli maaşlarında kesintiye gitmesi nedeniyle yapılan bireysel başvuru yer bakımından yetkisizlik gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur³⁶.

33 Sami Sezai Ural, Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Seçkin, Ankara, 2013, s. 246.

34 Ural, s. 247.

35 Doğru, s. 108; AİHM'e göre Sözleşme'ye taraf olan devletin yalnızca ülke sınırları içinde değil aynı zamanda taraf devletin fiilen denetimi altında bulunan, onların otoritesini kullandığı yerleri de kapsamaktadır. (Al-Skeini vd./Birleşik Krallık, B.No: 55721/07, 7/7/2011, §149.

36 AYM'in konuya ilişkin kararında, "Başvurucunun ihlal iddiasının Fransa Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirildiği belirtilen emeklilik maaşında kesinti yapılması işlemine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Fransa Cumhuriyeti Devletinin işlemine dayalı ihlal iddiası Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemez." denilmiştir. Ali Kemal Renklioğlu Başvurusu,

c. Başvuru yollarının tüketilmesi (Madde 45/2)

6216 sayılı Kanun'un "Bireysel başvuru hakkı" kenar başlıklı 45/2. fıkrasında, "İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir."; "Bireysel başvuru usulü" kenar başlıklı 47/3. 3. fıkrasında ise "Başvuru dilekçesinde (...) başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, (...) belirtilmesi gerekir. (...)." denilmektedir.

Anayasa Mahkemesi önünde temel hakları korumaya yönelik getirilen bireysel başvurukoruma mekanizması ikincil (subsidiary) niteliktedir. Bu ilke, Anayasa'da düzenlenen temel haklara saygı gösterilmesini sağlama, uygulama ve yerine getirme görevinin, öncelikli olarak AYM'nin değil, diğer idare ve yargı mercilerine düştüğünü göstermektedir. AYM'ye bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte olmasının en önemli sonucu, başvurucunun öncelikle diğer başvuru yollarını tüketmesi, söz konusu temel hak ihlalinin genel mahkemelerin hiyerarşik düzeni içinde ortadan kaldırmaya ve çözmeye yönelik olanaklarını kullanmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü insan hakları ihlallerinin önlenmesi, yasaların uygulanması ve Anayasa'nın üstünlüğünün sağlanması öncelikle yasama organı, idare ve olağan yargı mercilerinin görevidir³⁷. Aynı şekilde Anayasa ve iç hukukun bir parçası olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bütün idari makamlar ve adli mercileri bağladığından, bu düzenlemelere uymak ve aykırılıkları gidermek onların öncelikli görevleri arasında yer almaktadır. Kaldı ki, yasama organı, idare ve olağan yargı mercileri bireysel hak ihlallerinin önlenmesinde doğrudan ve yakından müdahale imkânına sahip oldukları için daha etkin konumdadırlar.

Bu nedenle Anayasa Mahkemesine (AYM) bireysel başvuru yapılabilmesi için öncelikle ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Başvurucudan beklenen olağan nitelikteki başvuru yollarını tüketmesidir. Tek başına bir başvuru yolunun varlığı, bu yolun tüketilmesi gerekli bir başvuru kabulünü gerektirmez. Bir hukuki yolun, olağan nitelikte sayılabilmesi için başvurucu açısından "erişilebilir nitelikte"³⁸ olmasının yanında şikayete konu hak ihlalini gidermede belli ve

B.No: 2012/171, K.T: 12/2/2013, § 19.

37 İkinci/Sağlam, Sorularla Bireysel Başvuru, s. 47-48.

38 Başvurucu başvuru yolunu bir başkasının ya da bir kamu otoritesinin takdiriyle veya izniyle ancak kullanabiliyorsa bu yol "doğrudan" dolayısıyla da "erişilebilir" nitelikte bir başvuru yolu sayılamaz. (Doğru, s. 103).

makul bir oranda başarı şansı sağlaması başka bir deyişle “*etkin nitelikte*” olması da şarttır³⁹. Bu özellikleri taşımayan bir başvuru yolu ise olağanüstü bir hak arama yolu niteliğinde sayılır ve başvurucudan bu yolları tüketmesi beklenemez. Ne var ki, başvurucunun kanunda öngörülen bir başvuru yolunu ihlali gidermede etkin ve erişilebilir nitelikte bulunmadığı konusunda kuşku veya kişisel kanaatlere sahip olması yahut söz konusu yolun sistematik sorunlar içerdiği yönünde ciddi kişisel kaygılar taşıması başvurucuyu bu yolu tüketme yükümlülüğünden kurtarmaz⁴⁰.

Bireylerin öncelikle söz konusu idari ya da yargısal mekanizmayı harekete geçirmek amacıyla bu konuda asıl görevli olan mercilere usulünce başvurularını yapmaları, bu yolları tükettikleri hâlde ihlalin giderilmediği iddiasındaysalar ancak bu takdirde konuyu Anayasa Mahkemesinin önüne bireysel başvuru yoluyla taşımaları gerekir. Zira mevzuatın öngördüğü başvuru yollarına müracaat eden başvurucunun maruz kaldığı hak ihlalinin ortadan kaldırılması ve varsa zararlarının da giderilmesi durumunda artık mağdur sıfatı ortadan kalkmış olacağından AYM’ye bireysel başvuruda bulunmasında hukuki yararı kalmayacaktır. Bu aşamalarda başvurucunun uğradığı zararlar giderilememiş ve aykırılık da ortadan kaldırılamamışsa bu takdirde Kanun’un 45/II. maddesi bağlamında idari ve yargısal başvuru yolları tüketilmiş sayılacaktır. AYM’nin işlevi, diğer idare makamları ve yargı mercileri yükümlülüklerini yerine getirip temel hak ihlalinin ortadan kaldırmadıkları durumda ortaya çıkmakta, ihlalin durdurulması ve varsa uğranılan zararın tazmininin sağlanması konusunda devreye girmektedir.

Öte yandan bireysel başvuru kurumu, temyiz veya istinaf benzeri bir başvuru yolu olarak görülemeyeceği gibi bu mercilerce verilen kararların incelenebileceği bir olağanüstü temyiz fırsatı olarak da nitelendirilemez. Burada genel mahkemelerce olay ya da delillerin doğru değerlendirilip değerlendirilmediği değil, başvurucunun bir temel anayasal hakkının ihlal edip edilmediği ve varsa bu ihlalin bireysel başvuru yolu dışında giderilip giderilemeyeceği konularında inceleme yapılır.

Başvuru yolları, kural olarak ihlal iddiasıyla ilgili olarak idari ya da yargısal merciler tarafından nihai bir hüküm ya da kararın tesis edilmesiyle

39 Doğru, s. 103; Ural, s. 258.

40 Ural, s. 258.

tüketilmiş olur. İçtüzük'te, başvuru formuna eklenecek belgeler arasında "nihai karar ya da işlem tebliğ edilmiş ise tebellüğ belgesi" de sayılmıştır (İçtüzük 59(3)(d)). Yine başvuru formunda başvuru yollarının tüketildiği tarihin de ayrıca belirtilmesi ayrıca istenmiştir (Form III B). Başvuru yollarının tüketilmemesi, bir kabul edilemezlik nedeni olarak başvurunun esasının incelenmeksizin reddedilmesine neden olacaktır.

Başvuru yollarının tüketilmesi bağlamında nihai karar ya da kesin karar kavramı, bu konuda şekli anlamda verilmiş bir kesin kararı ifade etmemektedir. Bu kavram, başvurucunun ileri sürdüğü ihlalin durdurulması ya da uğradığı zarar ya ihlallerinin giderilmesi için hukukun öngördüğü usul kurallarına uygun olarak son aşamaya kadar izleyip elde ettiği nihai karar ya da kesin karar olarak anlaşılmalıdır. Bu nedenle başvurucunun derece mahkemelerinde usul kurallarına uymaması ya da ihlal teşkil ettiği vakıaları yöntemince derece mahkemelerinde dile getirmediği durumlarda, bu konuda verilmiş karar nedeniyle usulünce bir tüketmenin varlığından söz edilemez⁴¹. Ayrıca başvuruya konu ihlal iddialarının birden fazla olması durumunda her bir ihlal iddiası bakımından etkin ve erişilebilir nitelikte başvuru yollarının tüketilmiş olup olmadığı ayrı ayrı incelenir.

Başvuru yollarının ne zaman ve hangi olayla tüketilmiş sayılacağı hususu, başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği sorunu yanı sıra Anayasa Mahkemesine başvuru için 30 günlük sürenin başlangıcı ve başvurunun süresinde olup olmadığının tespiti açısından da önemlidir.

d. Açıkça dayanaktan yoksunluk (Madde 48/2)

Bireysel başvurunun incelenbilir nitelikte bulunarak esasının incelenebilmesi için diğer kabul edilebilirlik kriterlerini karşılanmasının yanında hem maddi ve hem de hukuki açılardan niteliği itibarıyla temelsiz olmaması şartına bağlıdır. Bu husus Kanun'da Mahkemenin, "*açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebileceği*" şeklinde ifade edilmiştir (Kanun 48(2)).

AİHS'nin 36. maddesinde yer alan ve Mahkemece uzun süreden beri uygulanan bu ölçüt, hiçbir başarı şansı bulunmayan başvuruların başlangıçtan reddedilmek suretiyle esas incelemeye geçilmeksizin kabul

41 Ekinci/Sağlam, s. 67.

edilemezlik kararıyla reddini ifade etmektedir⁴². Özellikle AİHM, içtihadının yerleşik olduğu alanlarda, bunun aksi yöndeki görüş ve savlara dayandırılan ihlal iddialarını açıkça dayanaksız olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bulmaktadır⁴³.

Kuşkusuz başvurunun açıkça dayanaklı ya da dayanaksız olduğu konusunda yapılacak inceleme, niteliği itibarıyla belli ölçüde de olsa esasa ilişkin bir inceleme ve değerlendirme yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla başvurunun bu kritere uygun olup olmadığının denetimi için belli ölçüde de olsa başvuruya konu olay ve olgular ile varsa idari ya da yargısal süreç incelenmektedir⁴⁴. Bu şekilde yapılan ilk incelemede Anayasa'da güvence altına alınan bir hakkın ihlal edildiği izlenimi alınmamışsa, başka bir ifadeyle başvurunun esasına dair bir inceleme yapılmadan kabul edilemez nitelikte olduğu bariz biçimde görülmeğe, o başvurunun "*açıkça dayanaktan yoksun*" olduğu söylenebilir.

Başvurunun açıkça dayanaksız olduğuna karar verilmesini gerektiren sebeplerin aşağıdaki dört başlık altında toplanması mümkündür⁴⁵:

- Temyiz mercii şikâyetleri,
- Bir ihlalin olmadığına açık olduğu şikâyetler,
- Kanıtlanmamış şikâyetler,
- Karmaşık ve zorlama şikâyetler.

Başvurunun bu kriteri karşılayıp karşılamadığı konusunda yapılan incelemede, başvurucunun temel hak ihlali iddiasını yeterli şekilde kanıtlayamadığı, dosyaya sunulan bilgi ve ibraz edilen belgelerden ihlal iddiasının haklı olmadığına anlaşıldığı, başvuruya konu kamu gücü müdahalesinin açıkça meşru olduğu yahut başvurucunun mağdur sıfatının ortadan kalktığına anlaşıldığı hallerde başvuru hakkında bu kritere dayalı olarak kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Aynı şekilde başvurunun kötü niyetli olduğu ve özellikle Mahkemeye yönelik saldırgan bir dille kaleme alınan, hakaret ya da sövme içeren, sahte belge ya da delile dayanan, sırf Mahkemeyi

42 Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 92-100.

43 Öncü, s. 391.

44 Çoban, s. 172.

45 Öncü, s. 391 vd.

taciz etmeyi amaçlayan başvurular da bu kapsamda değerlendirilmektedir⁴⁶. Bu son durumda Mahkemece gerekli görülürse, başvurucu disiplin para cezasına ve yargılama giderlerini ödemeye de mahkûm edilebilir (m. 51).

e. Anayasal önemi ve önemli bir zararı içeren başvurular (m. 48/2)

Bir başvurunun incelenabilir nitelikte olmasının bir diğer koşulu, başvurunun anayasal açıdan önem taşıması ve başvuruya konu edilen kamu gücü işlemi nedeniyle başvurusunun önemli bir zarara uğramış olmasıdır. Bu husus 6216 sayılı Kanun'un 48/(2). maddesinde, *“Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular[ın] kabul edilemezliğine karar verebilir.”* hükmü yer almaktadır. Bu ölçüt çerçevesinde Mahkemenin bir başvuruyu *“önemsiz”* bulup kabul edilemezliğine karar verebilmesi; söz konusu başvurunun *“Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıması”* ve *“başvurusunun önemli bir zarara uğramaması”* iki koşulunun birlikte gerçekleşmesi gerekir. Başka bir ifadeyle, bir bireysel başvurunun bu kriterlere dayanarak kabul edilemez bulunması, hem anayasal açıdan ve hem de başvurusu açısından önemsiz olduğunun tespit edilmiş olmasını gerektirmektedir⁴⁷.

Önemsiz başvurulara ilişkin bu hüküm nedeniyle, diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin tümünü karşılasa ve hatta bir temel hakkın ihlaline dair açık işaretler bulursa da başvuru anayasal ve başvurusunun uğradığı zarar açıdan önem taşımadığı takdirde Mahkeme başvuruyu kabul edilemez bulup reddedecektir. Bu durum aslında Anayasa Mahkemesinin her somut olay bağlamında hak ve özgürlüklerin koruyucu olarak tasarlanmamış olmasının bir sonucudur. Bu kuralın temelinde Mahkemenin, Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki yorumunun derece Mahkemeleri ile diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından benimsenerek ülkemizdeki hak ve özgürlüklerin evrensel standart ve değerlerle uyumunu sağlama rolü yer almaktadır⁴⁸.

46 Çoban, s. 173.

47 Doğru, s. 109; Ural, s. 271.

48 Ekinci/Sağlam, s. 71.

Kanun'da başvurunun “*anayasal önemi*” ve “*başvurunun zararının önemsiz olması*” kavramlarına ilişkin açıklayıcı bir düzenleme yer almamaktadır. Kanun yalnızca bir başvurunun esas yönünden incelenebilecek nitelikte olabilmesi bakımından hangi yönleri itibarıyla önemsiz olmaması gerektiği belirtilerek, diğer hususların yorum ve takdiri Anayasa Mahkemesinin içtihadına bırakılmıştır⁴⁹.

(1) Anayasal açıdan önemli olması

Bireysel başvurunun anayasal açıdan önemi, “*Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi*” konularında ilkesel açıdan değeriyle ilgilidir. Anayasanın ‘*yorumlanması*’, Anayasa’da yer alan bir kuralın, tek başına ya da ilgili diğer kurullarla birlikte bir bütün olarak ele alınıp içerdiği genel ilkelerin ortaya konulması, kamu gücünün bu hükümden bir yükümlülüğünün doğup doğmadığını ve doğuyorsa bu yükümlülüğün kapsamının belirlenmesini ifade etmektedir. Anayasanın ‘*uygulanması*’ ise somut olayda kamu gücünün Anayasa’nın yorumuyla ortaya çıkan ilke ve bu kapsamdaki yükümlülüklerle aykırı davranıp davranmadığının tespitidir⁵⁰. Bu bağlamda bir bireysel başvurunun incelenmesinde ve ortada temel hak ihlalinin söz konusu olup olmadığının tespitinde, başvurunun dayandırıldığı temel haklara ilişkin kurallardan çıkan genel prensiplerin belirlenmesi, kamu gücünün bu kural nedeniyle pozitif ya da negatif yükümlülüklerinin olup olmadığının ortaya çıkartılması açısından yarar bulunmaktaysa burada anayasal önemin varlığından söz edilir⁵¹.

Bu kriter, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun bir bireysel hak arama organı ve somut olaylar bağlamında bireysel hak arama kurumu olmanın ötesinde, Anayasa’nın anlamını ortaya koyan ve Anayasa’yı yorumlamaya yetkili bir Mahkeme konumuna taşımaktadır⁵². Bu noktada önemle vurgulanması gereken husus ise başvuruçunun uğradığı zararın ciddi olduğu takdirde Mahkemenin anayasal önem kriterine dayanıp başvurunun anayasal önemde bulunmadığı gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla anayasal açıdan önemsiz

49 Doğru, s. 109.

50 Doğru, s. 109-110.

51 Ekinci/Sağlam, s. 72.

52 Çoban, s. 173-174.

olma ile başvuruicunun ciddi bir zararının olmaması kriterinin her ikisinin birlikte bulunması gerekir⁵³.

(2) Başvuruicunun açısından önemli olması

Anayasa Mahkemesi önünde bir başvuruicunun incelenabilir nitelikte kabul edilebilmesi için başvuruicunun Mahkemeye şikayet ettiği ihlalin asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması gerekir. Başvuruicunun buradaki maruz kaldığı hak ihlali ya da zararının önemli olup olmadığının tespitinde objektif kriterler esas alınmalıdır⁵⁴. Bu konudaki değerlendirmede, anayasal hak ihlali nedeniyle uğranılan zararın başvuruicunun üzerindeki parasal etkisinin yanı sıra ortaya çıkan dezavantajlı durumun, başvuruicunun içinde bulunduğu koşullar da nazara alınarak tartılması gerekir. Bütün bu incelemeler sonunda başvuruicunun bireysel olarak ihlalin etkisi altındaki subjektif duygularının, objektif gerekçelerle önemsiz sayılabileceği sonucuna varıldığı takdirde bireysel başvuruicunun kabul edilebilirlik kriterleri bakımından gerekli temelden yoksun olduğu sonucuna varılacaktır⁵⁵.

Öte yandan, “başvuruicunun önemli zararı olup olmadığı” ölçütü, Mahkemenin içtihatlarının zaman içinde gelişimiyle temel yaklaşımının sınırları belirlenebilecek ve ancak bu şekilde somutlaşabilecek bir kavramdır. Doğal olarak bireysel başvuruicunun ilk yılları itibarıyla Mahkemenin bu kriterlere dayalı olarak kabul edilemezlik kararı vermediği görülmektedir.

f. Anonim Başvurular ve Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinde bireysel başvuru hakkı somutlaştırmıştır. Bu hükme göre bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Bu koşul, ihlal iddiasının kişisel bir hakka yönelik olmasını zorunlu kıldığından başvuruicunun kim olduğunun ve temel hakkının ne şekilde ihlal edilmiş olduğunun tespiti gerekli ve zorunludur.

Ayrıca Kanun’un “Bireysel başvuru usulü” kenar başlıklı 47/(3) numaralı fıkrasında, “Başvuru dilekçesinde başvuruicunun ve varsa temsilcisinin

53 Çoban, s. 174; Ekinci/Sağlam, s. 71.

54 Doğru, s. 110.

55 Doğru, s. 110; Öncü, s. 396.

kimlik ve adres bilgilerinin, (...) belirtilmesi gerekir." hükmü yer almaktadır. AYM İÇtüzüğü ekinde belirtilen formun başvuru ya da temsilcisi tarafından doldurulduktan sonra bu kişiler tarafından mahkemeler, yurt dışı temsilcilikler ya da doğrudan Mahkemeye bizzat teslim edilecek olması ve posta yoluyla başvuru imkanının bulunmaması nedeniyle, AİHM'de karşılaşıldığı biçimiyle bir anonim başvurudan söz edilemez. Bu nedenle bireysel başvuru belgelerinde başvuru kimlik bilgilerini Mahkemeye karşı gizlemesi mümkün değildir. Bu şekilde yapılan başvurular, başvuru koşullarını karşılamadıkları gerekçesiyle kayda dahi alınmamaktadır.

Bununla birlikte Mahkeme, başvuranların kimliklerinin kamuya açıklanmaması talepleri üzerine ya da resen, yargılamanın kamuya açık olmasında üstün bir yarar olup olmadığını da değerlendirmek suretiyle uygun bulunduğu takdirde, kamuya açık duruşmalarda, işlemlerde ve belgelerde başvuru kimliğinin yalnızca baş harflerinin kodlanarak kullanılmasına karar verebilmektedir. Nitekim AYM İÇtüzüğü'nün "*Bireysel başvuru formu ve ekleri*" başlıklı 59/2, (d) bendinde başvuru formunda yer alacak hususlardan birisi olarak, "*Varsa kamuya açık belgelerde kimliğin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri*" de sayılmıştır. Kimliğinin açıklanmasını istemeyen başvuru kimliğinin bunu belirtmesi ve yargılamanın aleniyeti ilkesinin istisnası niteliği taşıyan bu talebinin gerekçesini bildirmesi gerekmektedir. Başvuruyu karara bağlayacak olan Komisyonlar ya da Bölümler kimliğin saklı tutulması taleplerini istisnai durumlarda ve ancak gerekçesini haklı bulursa kabul etmektedirler.

Öte yandan başvuru hakkının kötüye kullanılması Kanun tarafından korunmamış ve yaptırımı gerektiren bir davranış olarak görülmüştür. Başvuru kimliğinin yargılamanın her aşamasındaki istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışları hakkın kötüye kullanımı olarak kabul edilmiştir. Başvuru kimliğinin başvuru hakkını kötüye kullandığı tespit edildiği takdirde başvurusunun reddine karar verildiği gibi, ayrıca ikibin TL'den fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmektedir. Kanun'un 51. maddesi uyarınca kabul edilebilirlik incelemesi yapan komisyonlar, bölümler ya da duruma göre Genel Kurul tarafından verilecek olan bu para cezası, verildiğinde kesin olup, itiraz imkanı bulunmamaktadır⁵⁶.

56 İkinci/Sağlam, s. 124

SONUÇ

Bireysel başvuruyla bireylerin kamu makamlarının işlem ya da eylemleri nedeniyle maruz kaldıkları temel hak ihlallerinin tespiti ve bunların önlenmesi amaçlanmaktadır. Bireysel başvuru sonucunda verilen ihlal kararları; başvurucunun uğradığı temel hak ihlalinin tespiti (tespit), ihlalin giderilmesi için yapılması gerekli idari ve yargısal işlemleri (bireysel önlemler) ve uğranılan zarar varsa tazminat miktarını (tazminat) ortaya koymanın yanı sıra bu konudaki mevzuatın Anayasa ve AIHS'ne uygun yorumunu ortaya koymaktadır. Bu yolla benzer konudaki temel hak ihlallerinin önüne geçilmesini sağlamaya dönük yapısal sorunların çözümünde anayasal olanın ne olduğu kamu organlarına gösterilmektedir (genel sonuç).

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu açan Kanun'un kabulünün ardından bu kurum, ülkemizde çokça tartışılmaya başlanmış ve kamuoyunun önemli bir bölümünde, iç hukukumuzda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin temel haklara ilişkin standardının benimsenip uygulanacağı bir hukuk yolu olarak algılanmıştır. Uygulamayla birlikte AYM'in özellikle kamuoyunun yakından takip ettiği bir kısım dosyalara dair verdiği kararlar, kamuoyunun bu kuruma olan ilgisinin daha da artmasını sağlamıştır. Bu durumun başvuru sayılarının her geçen gün daha da artmasına yol açtığı bir vakiadır.

Kayda alınan başvuruların önemli bir kısmında ciddi biçimsel eksikliklerin bulunduğu ve bireysel başvuru kurumunun niteliğiyle uyumlu olmayan dayanaksız şikâyetlerin Mahkeme önüne getirildiği görülmektedir. Başvurular kabul edilebilirlik kriterleri açısından incelemeye tâbi tutulmakta ve büyük çoğunluğu kabul edilemez bulunup reddedilmektedir. Başvurulardan ancak çok az kısmının esastan incelemeye geçilmesi, benimsenen kabul edilebilirlik kriterlerinin eşişinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Mahkemenin başarısı ve bireysel başvurunun ülkemizdeki geleceği, kabul edilebilirlik incelemesinin iyi işletilmesi ve bu konuda seçici olunmasına bağlıdır. Mahkemenin temel içtihatlarının ortaya çıkışı sürecindeki oluşan dosya birikimi ve sonraki dönemde iş sayılarındaki artışın neden olduğu iş yükü de nazara alındığında, kurumun düzenli işleyişi için niteliği itibarıyla dayanaksız başvuruların bir an önce sonuçlandırılması hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ATASOY, Hakan, *"Türk Hukukunda Bireysel Başvuru"*, TAA, Y. 3, S. 9, s. 81.

AYDIN, Öykü Didem, *"Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru"*, GÜHFD, C.XV, S. 4

ÇOBAN, Ali Rıza, *"Yeni Anayasa Mahkemesi Kanununun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi"*, Bireysel Başvuru "Anayasa Şikayeti, Editör: Musa Sağlam, HUKAB, Ankara, 2011

DOĞRU, Osman, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Legal, 2012

DURMAZ, Cüneyt, *"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Başvuruların Ayırıştırılması ve Tek Hakim Formasyonu"* Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Ed. Musa Sağlam, Ankara, 2013, s. 225

EKİNCİ, Hüseyin *"Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü"*, Bireysel Başvuru "Anayasa Şikayeti", HUKAB, Ed. Musa Sağlam, Ankara, 2011

EKİNCİ, Hüseyin, *"Kabul Edilebilirlik Kriterleri" (Kabul Edilebilirlik...), Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ed. Musa Sağlam, Şen Matbaa, Ankara, 2013

EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, (66 Soruda...), AYM Yayınları, 2012, s. 17.

EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, (Sorularla), AYM Yayınları, Ankara, 2014, s. 115.

Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa onseyi, www.echr.coe.int (Case-Law Analysis-Admissibility Guide- Güncelleme: 31/372011)

NALBANT, Atilla, *"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Anayasal Bireysel Başvuru"*, AIHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum, Ankara, 10.12.2010, TAA Yayınları

ÖNCÜ, Mehmet, "*Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikayetler*", Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ankara, 2012, s. 377

ÖZBEY, Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Genişletilmiş 2. Baskı, Adalet, Ankara, 2013

PIMENTEL, David, "*Dünyada Anayasa Şikayeti Uygulamaları*", Bireysel Başvuru "Anayasa Şikayeti", HUKAB, Ed. Musa Sağlam, Ankara, 2011

URAL, Sami Sezai, Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Seçkin, Ankara, 2013